

De libellen van Polder IJdoorn

Resultaten nulmonitoring 2020

De libellen van Polder IJdoorn

Tekst

Gerdien Bos-Groenendijk

Kaarten

Kim Huskens

Rapportnummer

VS2020.030

Projectnummer

P2020.120

Productie

De Vlinderstichting
Mennonietenweg 10
Postbus 506
6700 AM Wageningen
T 0317 46 73 46
E info@vlinderstichting.nl
www.vlinderstichting.nl

Opdrachtgever

Provincie Noord-Holland (Martin Hoorweg)

Deze publicatie kan worden geciteerd als

Bos-Groenendijk, G.I. & Huskens, K. (2020). De libellen van Polder IJdoorn. Rapport VS2020.030, De Vlinderstichting, Wageningen.

Trefwoorden

SNL-monitoring, libellen, Polder IJdoorn, Durgerdam, vroege glazenmaker, nulmeting

December 2020

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande toestemming van De Vlinderstichting, noch mag het zonder een dergelijke toestemming gebruikt worden voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

Inhoud

Samenvatting	4
1. Inleiding.....	5
2. Gebiedsbeschrijving	6
3. Methode.....	7
4. Resultaten	9
5. Conclusie en aanbevelingen	12
Bijlage 1: Soortkaarten	13

De kartering werd uitgevoerd in Polder IJdoorn, een vogelrijke polder nabij het oude vissersplaatsje Durgerdam.

Samenvatting

In 2020 heeft De Vlinderstichting een nulmonitoring van libellen uitgevoerd in Polder IJdoorn. Het resultaat van deze kartering dient vooral om het vertrekpunt vast te leggen voorafgaand aan de natuurontwikkeling, zodat de nieuwe inrichting en ontwikkeling kan worden geëvalueerd en in perspectief kan worden geplaatst.

Polder IJdoorn is een vogelrijke polder nabij Amsterdam en het oude vissersdorpje Durgerdam. De Grote Polder bestaat voor het grootste deel uit grasland waar weidevogels als tureluur, kieviet en grutto hun leefgebied vinden. De Kleine Polder/IJwind bestaat uit plassen en rietmoeras.

De kartering is uitgevoerd volgens de richtlijnen die gelden voor SNL-monitoring. Er werden drie veldbezoeken gebracht tussen half mei en half augustus. In het onderzoeksgebied werden 10 soorten libellen en 5 soorten dagvlinders waargenomen. De gevonden soorten behoren tot de meest algemeen voorkomende soorten van Nederland. Er zijn geen zeldzame of Rode Lijstsoorten bij. De diversiteit aan libellen in Polder IJdoorn is dus niet hoog. Het nemen van maatregelen om een zachtere land-waterovergang te creëren kan dus bijna alleen maar positief uitpakken. Voor libellen kan gedacht worden aan maatregelen als: het verbeteren van de waterkwaliteit, het creëren van beschutting en het verlagen van de voedselrijkdom in delen van het gebied.

De Grote Polder bestaat voor een groot deel uit weidevogelgrasland.

1. Inleiding

De provincie Noord-Holland heeft De Vlinderstichting gevraagd een nulmonitoring van libellen uit te voeren in Polder IJdoorn. Het resultaat van deze kartering dient vooral om het vertrekpunt vast te leggen voorafgaand aan de natuurontwikkeling, zodat de nieuwe inrichting en ontwikkeling kan worden geëvalueerd en in perspectief kan worden geplaatst.

Achtergrond

Qua ecologische doelen ligt er voor de rijkswateren een opgave vanuit TBES, ofwel Toekomst Bestendig Ecologisch Systeem, in het Markermeer-IJmeer. Een belangrijke opgave van TBES is het aanpassen van het Markermeer en IJmeer opdat er een betere basis ontstaat voor een goede waterkwaliteit met een verbetering in visstand en vogelpopulaties. De doelstellingen passen goed in de opgave vanuit Europese richtlijnen zoals de KRW en Natura 2000. Een mogelijkheid om dat te realiseren is het verbinden van de buitendijkse en binnendijkse gebieden en het stimuleren van zachte plantrijke land-waterovergangen.

Provincie Noord-Holland en Natuurmonumenten hebben behoefte om in aansluiting op de TBES-doelen nader plannen uit te werken in Polder IJdoorn (Grote Polder, Kleine Polder en IJwind) nabij Durgerdam. Er zal een concreet plan worden gemaakt voor de verbetering van de ruimtelijke kwaliteit en ecologische doelstellingen van het Markermeer-IJmeer en de aanpalende Noord-Hollandse kustzone. Het gaat hier om het behoud en versterken van bestaande doelstellingen zoals weidevogels, alsook nieuwe doelen zoals het versterken van TBES-doelen gericht op vis, water en moerasvogels.

Doelstelling

Het doel van dit project is om inzicht te krijgen in de samenstelling van de huidige libellengemeenschap van het onderzoeksgebied waarbij de nulsituatie wordt vastgelegd.

Delen van Polder IJdoorn worden begraasd door schapen, koeien en ganzen.

2. Gebiedsbeschrijving

Polder IJdoorn is een vogelrijke polder nabij Amsterdam en het oude vissersdorpje Durgerdam. De Grote Polder bestaat voor het grootste deel uit grasland waar weidevogels als tureluur, Kieviet en grutto broeden. De Kleine Polder/IJwind bestaat uit plassen en rietmoeras.

Het onderzoeksgebied telt 83 hectare en is onderzocht op libellen. Hiervoor zijn drie veldbezoeken gebracht. Het gebied bestaat uit verschillende beheertypen (tabel 1). In de kartering is vooral aandacht besteed aan de vele watergangen (afbeelding 1). De plassen in de Kleine Polder/IJwind en de rietmoerassen daaromheen waren grotendeels ontoegankelijk. Hier is steekproefsgewijs geïnventariseerd. De meeste tijd is doorgebracht in de Grote Polder.

Tabel 1: Oppervlakte per beheertype

Beheertype	Opp. (ha)
E01.03 Weg en parkeerterrein	0,39
N04.02 Zoete plas	7,36
N05.01 Moeras	19,84
N05.02 Gemaaid rietland	8,07
N13.01 Vochtig weidevogelgrasland	45,48
N14.02 Hoog- en laagveenbos	0,80
Subtotaal	81,95
Te karteren geen eigendom	1,51
Totaal	83,46

Afbeelding 1: Kaart van de watergangen in Polder IJdoorn (rood = primaire watergang, blauw = secundaire watergang, paars = tertiaire watergang).

3. Methode

De kartering is uitgevoerd volgens de richtlijnen die gelden voor SNL-monitoring. Er werden drie veldbezoeken gebracht tussen half mei en half augustus.

Protocol

Er is gemonitord volgens het protocol 'Werkwijze Monitoring en Beoordeling Natuurnetwerk en Natura 2000/PAS' (Versie 05032014, BIJ12, Utrecht 2014). De belangrijkste richtlijnen uit dit protocol zijn:

- Het gebied wordt vlakdekkend geïventariseerd, waarbij het hectarehok (100 x 100 meter) als minimaal schaalniveau dient. Tenminste 90% van de hectarehokken dient minimaal 2x bezocht te worden.
- De inventarisatie wordt uitgevoerd in drie ronden voor libellen.
- Zoveel mogelijk aandacht moet besteed worden aan kansrijke locaties zoals randzones, overgangen en bijzondere vegetaties.
- Het is alleen zinvol om veldbezoeken af te leggen met gunstige weersomstandigheden.
- Voor libellen dient in de waarnemingen te worden geregistreerd wanneer larvenhuidjes, verse imago's, eiafzettende vrouwtjes of tandems worden waargenomen.

Tijdens de kartering zijn steeds alle soorten libellen gekarteerd, niet alleen de SNL-doelsoorten.

Bezoekfrequentie

De meeste begaanbare hectarehokken zijn twee of drie keer bezocht. Delen van IJwind en de Kleine Polder konden echter niet bezocht worden omdat het rietmoeras niet begaanbaar was. Betreden van deze delen zou bovendien de rietvogels te veel verstoren.

Pad langs het rietmoeras in de Kleine Polder

De bezoekfrequentie is uiterekend op basis van de looproutes. Per ronde telt elk hokje waar de looproute doorheen gaat als bezocht. De hokjes waarvan minder dan 25% binnen de karteergrenzen valt, zijn buiten beschouwing gelaten in de berekening. In tabel 2 en afbeelding 2 is de bezoekenintensiteit weergegeven, waarbij tabel 2a de berekening toont waarbij de niet-begaanbare hokken zijn uitgesloten,

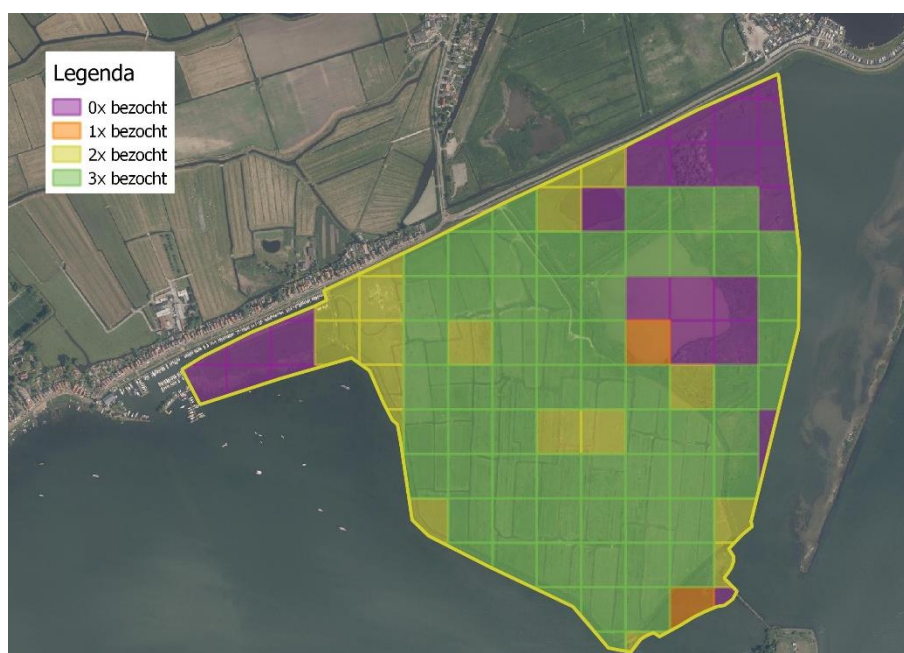
en tabel 2b de berekening wanneer alle hokken binnen de begrenzing worden meegeteld. De vereiste dekking (>90% ten minste 2x bezocht) is ruimschoots gehaald, want 95% van de (begaanbare) hokken is ten minste tweemaal bezocht.

Tabel 2a: Percentage bezochte hectarehokken (alleen begaanbare hokken)

Aantal keer bezocht	Dekking (%)
0x bezocht	2%
1x of vaker bezocht	98%
2x of vaker bezocht	95%
3x bezocht	77%

Tabel 2b: Percentage bezochte hectarehokken (alle hokken binnen de begrenzing)

Aantal keer bezocht	Dekking (%)
0x bezocht	19%
1x of vaker bezocht	81%
2x of vaker bezocht	79%
3x bezocht	63%

Afbeelding 2: Bezoekfrequentie per hectarehok

Wijze van vastleggen

De waarnemingen zijn in het veld vastgelegd met de NDFF-invoerapp (inclusief GPS-registratie) en werden dezelfde dag nog geüpload naar de NDFF. Naast de waarnemingen zijn ook de looproutes in het veld per app vastgelegd (MyTracks). De weergegevens zijn ter plekke ingeschat.

Weersomstandigheden

In tabel 3 is weergegeven wanneer en onder welke omstandigheden het veldwerk is gedaan. Bij de planning van de veldwerkdagen is rekening gehouden met het weer en met de vliegtijden van de te verwachten soorten. Per veldwerkuur werd gemiddeld 14 hectare geïnventariseerd.

Tabel 3: Verantwoording veldwerk

Ronde	Datum	Aanvang	Einde	uren	ha	T (°C)	Bewolking	Wind (Bft)
Ronde 1	29-mei-20	10:00	16:30	6,5	73	18	1/8	3
Ronde 2	18-jul-20	10:00	15:00	5	80	24	3/8	2
Ronde 3	11-aug-20	10:00	15:00	5	74	30	2/8	2

4. Resultaten

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de waargenomen soorten en worden de relevante soorten kort besproken. Van de libellen zijn alle waarnemingen vastgelegd en ook van de dagvlinders is tegelijkertijd een complete kartering uitgevoerd. Verspreidingskaarten van alle waargenomen soorten zijn opgenomen in Bijlage 1.

Libellen

In het onderzoeksgebied werden in totaal 10 soorten libellen waargenomen. In tabel 4 is weergegeven welke soorten zijn gevonden en met welke aantallen. De gevonden soorten behoren tot de meest algemeen voorkomende libellensoorten van Nederland. Er zijn geen zeldzame of Rode Lijstsoorten bij.

Tabel 4: Waargenomen soorten libellen in Polder IJdoorn (SNL-doelsoorten zijn met een kruisje aangegeven).

Soort	Aantal	SNL
Lantaarntje	726	
Gewone oeverlibel	90	
Grote keizerlibel	31	
Variabele waterjuffer	22	
Grote roodoogjuffer	20	
Vroege glazenmaker	16	x
Watersnuffel	11	
Paardenbijter	9	
Glassnijder	2	x
Heidelibel (soort onbekend)	2	

Lantaarntje

Verreweg de meest voorkomende soort in Polder IJdoorn is het lantaarntje. Dit is tevens de algemeenste soort van Nederland die de minste eisen stelt aan zijn leefomgeving. De soort werd in heel het gebied aangetroffen, maar vooral in de Grote Polder.

Overige algemene soorten

Ook gewone oeverlibel, grote keizerlibel, variabele waterjuffer, grote roodoogjuffer, watersnuffel en paardenbijter zijn zeer algemeen en kunnen vrijwel overal aangetroffen worden. In Polder IJdoorn werd de gewone oeverlibel vooral zonnend langs de paden in de Kleine Polder/IJwind aangetroffen en daarnaast verspreid in de sloten in de Grote Polder. Grote keizerlibel werd vooral in het centrale deel van het gebied gevonden. De variabele waterjuffer en de grote roodoogjuffer werden verspreid over de Grote Polder waargenomen, de paardenbijter vooral langs de randen en de watersnuffel lokaal in het noordelijk deel van het gebied.

Tijdens de inventarisatie zijn twee heidelibellen waargenomen, maar deze konden vanwege de afstand niet tot op soort gedetermineerd worden. Wel kon worden vastgesteld dat ze behoorden tot het trio bloedrode/steenrode/bruinrode heidelibel, allen algemene soorten.

Grote roodoogjuffer

SNL-doelsoorten

De vroege glazenmaker en de glassnijder zijn SNL-doelsoorten. Beide soorten stellen iets hogere eisen aan hun leefomgeving dan de overige soorten. Vroege glazenmaker en glassnijder zijn traditioneel soorten van laagveenwateren met een goede waterkwaliteit en veel water- en oeverplanten. De laatste jaren breiden beide soorten zich uit (o.a. onder invloed van klimaatverandering en verbeterde waterkwaliteit) en inmiddels komen ze ook bij veel andere, voorheen minder geschikte wateren voor. Met name glassnijder is een vrij kritische soort die wijst op een goede waterkwaliteit en vegetatiestructuur. In Polder IJdoorn werden beide soorten vooral waargenomen langs de secundaire (wat grotere) watergangen aan de randen van het gebied. In deze watergangen zijn meer waterplanten aanwezig dan in de sloten van de Grote Polder, is het water helderder en er is meer beschutting te vinden in de vorm van hoge oevervegetatie en struweel.

In de secundaire watergangen zijn meer waterplanten aanwezig en is meer beschutting.

Vlinders

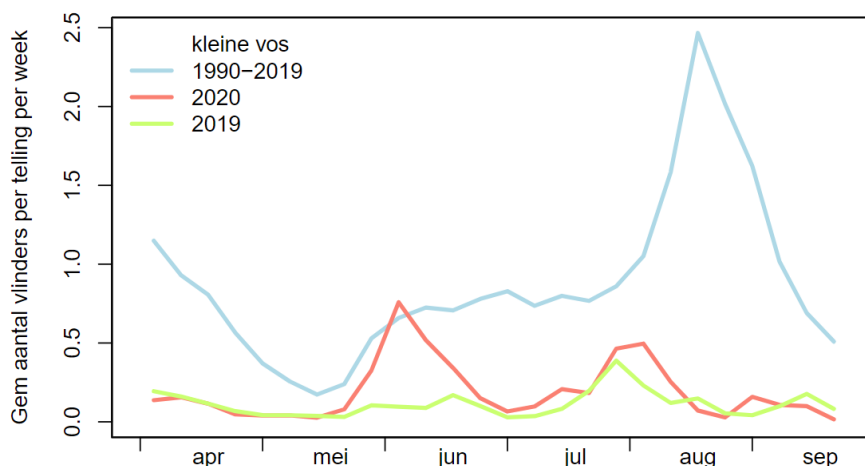
In het onderzoeksgebied werden 5 soorten dagvlinders waargenomen. In tabel 5 is weergegeven welke soorten zijn gevonden en met welke aantallen. De gevonden soorten behoren tot de meest algemeen voorkomende dagvlindersoorten van Nederland. Er zijn geen zeldzame of Rode Lijstsoorten en ook geen SNL-doelsoorten bij.

Tabel 5: Waargenomen soorten dagvlinders in Polder IJdoorn.

Soort	Aantal	SNL
Atalanta	32	
Kleine vos	13	
Dagpauwoog	10	
Klein koolwitje	4	
Klein geaderd witje	2	

De meeste vlinders werden aangetroffen in de ruigte bij de ingang van het gebied en langs de paden in de Kleine Polder. In het weidevogelgrasland werden alleen enkele atalanta's en af en toe een kleine vos waargenomen. Het valt op dat verreweg de meeste aangetroffen vlinders (atalanta, kleine vos, dagpauwoog) tot de groep van de 'brandnetelvlinders' behoren. Dit zijn soorten die gebruik maken van brandnetel als waardplant. Nu is dat in de Kleine Polder niet verwonderlijk, want de vegetatie is daar ruig en brandnetels zijn er in overvloed. Atalanta, kleine vos en dagpauwoog planten zich dus ongetwijfeld hier voort. Voor de kleine vos is dat tegenwoordig bijzonder aan het worden. Deze soort behoorde altijd tot de meest algemene vlinders. De laatste jaren is hij echter steeds dieper aan het wegzakken. In 2019 werd de kleine vos bijna alleen nog maar in het noorden van het land waargenomen. Dit jaar waren de aantallen weer iets hoger (afbeelding 3),

maar goed was het nog lang niet vergeleken met het langjarig gemiddelde. Wat er met deze soort aan de hand is, is niet precies bekend. Waarschijnlijk overleven de rupsen minder goed in langdurig droge perioden. Dat zich dus in Polder IJdoorn nog een mooie populatie kleine vossen bevindt, is iets om te koesteren.

Afbeelding 3: Vliegtijdgrafiek van de kleine vos, gebaseerd op tellingen uit het Landelijk Meetnet Vlinders (NEM).

Wat verder opvalt is dat er geen vlindersoorten in Polder IJdoorn voorkomen die kenmerkend zijn voor grasland. Deze zogenaamde 'graslandvlinders' (bijvoorbeeld icarusblauwtje, bruin zandoogje, kleine vuurvlieder) komen algemeen in Nederland voor en zijn in vrijwel elke grazige vegetatie te vinden. In Polder IJdoorn ontbreken ze geheel, waarschijnlijk door de intensieve begrazing en het vrijwel ontbreken van kruiden.

Overige waarnemingen

Tijdens de inventarisaties werden verschillende soorten vogels aangetroffen, waarvan baardmannetje, watersnip en purperreiger het vermelden waard zijn. Ook bijzonder was het groepje flamingo's dat in juli een tijd in de Kleine Polder verbleef. Zowel in de eerste als in de tweede ronde is een ringslang waargenomen in de Kleine Polder.

In de Grote Polder werd op twee plekken goudknopje aangetroffen. Dit is een vrij zeldzame plant die thuishoort op natte, stikstofrijke, brakke tot zilte grond, vaak op plaatsen die worden beweide (zoals hier ook het geval is).

De vrij zeldzame plant goudknopje werd op twee plaatsen in de Grote Polder aangetroffen.

5. Conclusie en aanbevelingen

De diversiteit aan libellen in Polder IJdoorn is niet hoog. Er zijn tijdens de inventarisatie tien soorten aangetroffen, evenveel als kan worden gevonden bij elke redelijke stadsvijver. Hieronder waren wel twee soorten, vroege glazenmaker en glassnijder, die voorkomen bij beter ontwikkelde water- en oevervegetaties. Het nemen van maatregelen om een zachtere land-waterovergang te creëren kan dus bijna alleen maar positief uitpakken. Hieronder staan enkele overwegingen die meegenomen kunnen worden in de planvorming.

Voor libellen is de waterkwaliteit van groot belang. Dit is nu een beperkende factor in Polder IJdoorn. Door water anders of langzamer het gebied in te laten, kan de waterkwaliteit mogelijk verbeteren. Glassnijder en vroege glazenmaker zijn hierbij indicatorsoorten. Nemen zij toe en/of breiden zij zich uit over het gebied, dan is dat een aanwijzing dat de kwaliteit van het water aan het verbeteren is.

Polder IJdoorn staat bloot aan veel wind en er is nauwelijks beschutting te vinden. Veel libellensoorten (en ook de prooien waar ze op jagen) hebben baat bij enige vorm van beschutting. De aanplant van struweel hier en daar in het gebied en/of het gefaseerd maaien van hoge oevervegetatie zou hieraan tegemoet komen. De moeilijkheid is echter dat dit conflicteert met de doelstellingen voor weidevogelbeheer in het gebied. Het ligt voor de hand het centrale deel van de Grote Polder open te houden voor de weidevogels. Mogelijk dat er langs de randen voor enige beschutting voor libellen gezorgd kan worden.

In het gebied is zeer weinig nectar te vinden. Dit komt enerzijds door de intensieve begrazing in het weidevogelgrasland (vooral door ganzen) en anderzijds door de voedselrijke uitgangssituatie. Dit is dan ook de reden dat graslandvlinders geheel ontbreken in het gebied. Door te sturen op een minder voedselrijke situatie in delen van het gebied (vooral in het grasland) kan de groei van nectarplanten (en daarmee een gevarieerdere vegetatie) gestimuleerd worden.

Een soort die goed vertegenwoordigd is in Polder IJdoorn is de kleine vos. Deze soort gaat landelijk achteruit, waarschijnlijk door verdroging van de waardplant grote brandnetel. Wanneer maatregelen in het gebied gepland worden, is het van belang om in het oog te houden dat de gunstige uitgangssituatie voor de kleine vos niet verloren gaat. Dit betreft vooral de ruigtes in de Kleine Polder.

Delen van IJwind en de Kleine Polder konden niet bezocht worden omdat het rietmoeras niet begaanbaar was en betreding bovendien te veel verstoring zou opleveren voor de rietvogels. Het is echter de verwachting dat er geen soorten zijn gemist door het niet inventariseren van deze terreindelen. Tussen het dichte riet zitten doorgaans niet veel libellen. En van de libellen die er mogelijk wel hebben gezeten, mogen we aannemen dat ze tot dezelfde soorten behoren als de soorten die elders in het gebied zijn aangetroffen.

De waterkwaliteit kan hier en daar flink beter.

Bijlage 1: Soortkaarten

